

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Аналізуються стан та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області.

Consisting and prospects of development of rural green tourism is analysed of the Ternopil'skiy area.

Ефективна й успішна розбудова Української держави можлива лише за умови гармонійного розвитку всіх її складових. Водночас очевидним є те, що розвиток сільської місцевості відстає від розвитку великих міст, і цей дисбаланс вже призводить до багатьох небажаних наслідків економічного, екологічного, демографічного та гуманітарного характеру. Тож підтримка села є одним із першочергових завдань сьогодення і вирішення його – це справа спільних зусиль держави та громадськості.

Село має багату історико-культурну спадщину, мальовничі ландшафти, лікувально-рекреаційні ресурси тощо, а його мешканці – самобутні культуру, побут, мову, віросповідання та ін. Багаті села й на індивідуальний житловий фонд та працювате населення. Водночас для багатьох сільських місцевостей гострою проблемою є брак робочих місць та зростаючий надлишок робочої сили, що вивільняється з сільськогосподарського виробництва.

Отже, зважаючи на відсутність потрібних капіталовкладень на створення нових робочих місць, більше уваги варто приділяти тим галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів. До таких галузей відноситься і сільський зелений туризм (СЗТ, агротуризм), який віднедавна практикується в Україні. Тож, з огляду на актуальність цього виду туризму в Україні загалом та в Тернопільській області зокрема, предметом наших досліджень стало дослідження його стану та перспектив розвитку у даному регіоні.

Основні завдання розвідки: дослідження попиту і значення сільського зеленого туризму на Тернопільщині, з'ясування проблем, які існують в цій галузі туризму, причин їх виникнення і пошуку шляхів подолання, а також рекомендації щодо подальшого його розвитку.

Питанням розвитку сільського зеленого туризму в Україні загалом та Тернопільській області зокрема присвячені праці І.П. Герети, П. Горішевського, Ю.В. Зінька, В.Г. Кочемного, Б.І. Мельничука, М.Й. Рутинського, В. Васильєва, А. Шеніна [1].

Згідно з даними ВТО, „зелені” подорожі нині займають від 7 до 20% у загальному обсязі турпоїздок. Тільки один європейський ринок сільського зеленого туризму, за оцінками Європейської Федерації Фермерського та Сільського Туризму, на сьогодні складає близько 2 млн. ліжко-місць. А темпи росту сільського зеленого туризму оцінюються від 10-20% до 30% на рік, а його частка в доходах від міжнародного туризму сягає 10-15%. [2, с. 7]. Нині

український ринок потенційно здатний прийняти і розмістити в селі близько 150 тис. „зелених” туристів.

Тернопільська область – один із небагатьох регіонів в Україні, де гармонійно поєднуються наявність значного числа упорядкованих сільських садиб з унікальною природою, великою кількістю історико-культурних пам'яток, багатством народних традицій, кулінарним мистецтвом і гостинністю людей.

Проте зазвичай власники осель пропонують 2-3 кімнати для туристів, як правило без туалету та душу, або приміщення, суміжні з кімнатами господарів. Меблі досить прості. Досить часто подвір'я не облаштовуються з метою задоволення потреб туристів – не існує виділених або спеціально огорожених зон, де туристи могли б проводити своє дозвілля. Доволі частими є випадки незакінченого будівництва. Серед інших недоліків на цьому етапі можна відзначити також відсутність дороговказів.

Однією з причин низької якості інтер'єру та оздоблень, а також неналежного стану подвір'я, є труднощі з отриманням невеликих кредитів для оновлення приміщень. Серед інших – брак інформації щодо стандартів та вимог потенційних клієнтів.

До позитивів цього виду турпродукту можна віднести місцеве населення, його гостинність, смачну домашню їжу, народні ремесла та конкурентні ціни. Як правило, власники пропонують повний пансіон, з вибором дуже смачних страв за невисоку ціну, що, зазвичай, приваблює споживача.

Головною перешкодою для гармонійного розвитку агротуристського бізнесу в Україні є недосконалість, а точніше – відсутня законодавча база, яка б регулювала всі аспекти такої діяльності.

Так, основоположним документом, яким регулюється діяльність у сфері туризму (у т.ч. і сільського) є Закон України „Про туризм” № 324 від 15.09.1995р., в якому, зокрема у статтях 4 та 6, СЗТ визнано окремим видом туризму, розвиток якого є пріоритетним напрямом державної політики [3]

Право особистих селянських господарств займатися сільським туризмом визначено і в статті 1 Закону України „Про особисте селянське господарство”, №742 від 15.05.2003р. Ним така діяльність охарактеризована як підсобна, а не підприємницька. Проте, оскільки визначення самого терміну „сільський зелений туризм” досі не дано, селяни не можуть скористатися цією нормою закону. Тому і виходить, що більшість таких господарств працюють, не реєструючи цього виду діяльності. Тож точної інформації про те, як розвивається агротуризм в Україні, немає [4]

Досі не ухвалено Верховною Радою України законопроект „Про сільський зелений туризм”, який передбачає спрощену систему оподаткування [5]

Питання про те, чи можна вважати СЗТ повноцінною професійною діяльністю, й донині є відкритим і риторичним. Очевидно, що агротуризм, навіть якщо вважати його складовою туристської галузі, є лише вторинною, похідною від професійної туристської діяльності ланкою. Саме на такому характері СЗТ наголошується в Основних напрямках розвитку туризму в Україні до 2010 року, №973/99 від 10.08.1999 р. У цьому документі законодавчо

закріплена і доцільність розмежування СЗТ з підприємницькою діяльністю у туристській сфері. Проте законодавець створив правову колізію, віднісши послуги з сільського туризму до підприємницької діяльності в Законі України „Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” [6]

Отже, згідно чинного законодавства селянин може займатися сільським туризмом як видом підсобної діяльності, або ж зареєструватися як підприємець. Тож задля вирішення проблем, які стримують розвиток сільського туризму, держава має прийняти усім зрозумілі правила, які б встановили межу між особистим селянським господарством, в якому надаються послуги із сільського туризму, та приватним пансіонатом чи готелем, що мають професійно надавати готельні та туристські послуги. З метою заохочення до самозайнятості та розвитку ініціативи, для власників господарств має бути створена стимулююча законодавча база, спрощені та мінімізовані дозвільні процедури, преференції в оподаткуванні, доступ до кредитних ресурсів та інформації тощо.

Вже зазначалось, що Тернопільська область володіє значним, досі малоосвоєним рекреаційним потенціалом, який потребує пошуку ефективних стимулів для його раціонального використання у відпочинково-туристських цілях. У свою чергу збережена етнокультурна самобутність виступає ексклюзивною перевагою, що дозволить області бути серед основних осередків розвитку сільського зеленого туризму.

Розташована на заході України в межах лісостепової зони, на території 13,8 тис. км², область має 421 територію та об'єкт природно-заповідного фонду, в тому числі заповідник „Медобори”, 12 пам'яток природи, серед яких Кременецькі гори; печери Вертеба, Кришталева, Млинки, Озерна, Оптимістична, Перлина, Ювілейна та інші; 4 пам'ятки садово-паркового мистецтва (Більче-Золотецький, Вишневецький, Раївський, Скала-Подільський)[7]

Рекреаційне значення в області мають близько 200 тис. га ландшафтних територій (15% від загальної площі). Найбільша питома вага рекреаційних ресурсів припадає на Бережанський, Монастирський, Кременецький і Шумський райони (19-29% від загальної площі) [8]

Особливий інтерес серед „зелених” туристів викликають: Кременецькі гори, Товтри, Дністровський каньйон, Русилівські водоспади, Касперівське водосховище, Джуринський водоспад, Каньйон Серету, гора Божа, гіпсові печери, а також історичні містечка і села Кременець, Почаїв, Бережани, Скала-Подільська, Окопи, Кудринці, Монастирок, Чортків, Ягільниця, Гусятин, Червоноград, Язлівець, Бучач, Зарваниця, Теремовля. В цілому, по кількості заповідних об'єктів область посідає четверте місце в Україні, поступаючись Чернігівській, Львівській та Закарпатським областям.

На Тернопільщині налічується понад 3600 пам'яток історії та культури. За кількістю пам'яток архітектури вона посідає третє місце в державі, а за числом старовинних замків (34 із 100) – перше. Тут діють два Державних історико-архітектурних заповідники із десяти, що є в Україні (Кременецько-Почаївський та Бережанський) та один Національний історико-архітектурний заповідник із чотирьох („Замки Тернопільщини” з центром у м. Збараж). В області збереглося

більше третини всіх українських замків і палаців, понад сотня дерев'яних церков і десятки храмів і костьолів [9]

Все це можна побачити, користуючись гостинністю місцевих жителів, які спроможні забезпечити туристам поселення там, де готельна база відсутня. Більшість населення Тернопільської області проживає в 1017 селах (57,3% всього населення). Доходи місцевого населення не великі, а ресурси помешкань вільні (невичерпані). Це, а також не забруднене природне середовище, низький рівень урбанізації є основою розвитку сільського зеленого туризму в області [10]

Тернопільську область традиційно називають „найбезробітнішою” областю в Україні. Такий статус вона має вже близько десяти років. За даними обласної державної адміністрації на 2005 р. загальне число незайнятих громадян у Тернопільській області – 76 441 особа. 52 % з цього числа – жінки [11]

Чи не найголовнішою причиною високого рівня безробіття в області є відсутність мотивації до праці, низька зарплата. У сільській місцевості безробіття зростає прискореними темпами. На 2005 рік частка сільських безробітних сягла 65,2% [12]

Проте є певні позитивні зрушення. Не останню роль у цьому відіграє Тернопільське обласне відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (ССРСЗТУ), яка реалізує програму розвитку туризму в області, зокрема як одного із засобів зайнятості населення. Відділення було зареєстроване 25 лютого 2004 р. для прискорення процесу становлення цього виду туризму в регіоні. Обласний осередок спілки розміщений у м. Гусятин.

За час, що минув відтоді, встановлені партнерські стосунки з зацікавленими структурами, зокрема із Галицько-Теребовельським науковим центром „Збручекологія”, еколого-гуманітарним об'єднанням „Зелений світ”, Гусятинською районною організацією Всеукраїнської екологічної ліги, громадською організацією екологічний клуб „Ковчег”, туристськими фірмами, а також проведено реклама сільського туризму і діяльності обласного відділення в ЗМІ Тернопільщини.

У 2004 р. спільно із Інститутом соціально-культурних ініціатив та за підтримки Канадського Фонду Співробітництва реалізовано проект „Відкриємо Західне Поділля для туризму”. Видано путівник сільського туризму „Західне Поділля запрошує”, каталог сільських садиб Західного Поділля та навчальний посібник для бажаючих займатися цією сферою діяльності, створений веб-сайт Тернопільського обласного відділення ССРСЗТУ [13]

У рамках проекту 14-16 травня 2004 р. проведений прес-тур для представників центральних та регіональних ЗМІ по туристських об'єктах Гусятинського, Буцацького, Борщівського та Заліщицького районів.

У м. Тернопіль спільно з ТзОВ „Збручекологія” налагоджено роботу інформаційно-консультативного центру розвитку СЗТ, розпочато широкомасштабну програму підготовки підприємців у цій галузі. Обласне відділення консулює та навчає власників садиб, допомагає у рекламуванні послуг, забезпечує методичною літературою, здійснює організацію семінарів та прес-турів тощо. Тернопільський обласний фонд підтримки підприємництва та інформаційно-консультативний центр сприяння розвитку сільського зеленого

туризму в області уже провели 13 навчальних семінарів „Організація підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму” для власників садиб і безробітних, котрі виявили бажання організувати підприємницьку діяльність. Розроблено презентаційні та методичні матеріали, проведено масштабну рекламну кампанію в засобах масової інформації, внаслідок чого у „зеленому” туризмі виявили бажання працювати майже 100 власників сільських садиб [14]

Допомагає в усьому і обласна служба зайнятості, котра в межах своєї компетенції та можливостей Фонду здійснює одноразову виплату допомоги по безробіттю для зайняття підприємницькою діяльністю, налагодила професійне навчання, зокрема, екскурсиводів, з основ малого підприємництва та разом із обласним фондом підтримки підприємництва бере участь в організації реалізації програми „Сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області”. Відтак започатковують цю вигідну справу і вчорашні безробітні.

Також на замовлення обласної державної адміністрації видано спеціалізований путівник „Мальовнича колиска краю”, який покликаний належно прислужитись як господарям садиб, котрі безпосередньо обслуговують гостей у селах, так і екскурсиводам, а також спеціалістам обласних, районних державних відомств, центрів зайнятості, котрі сприяють розвитку цього краю виду туризму.

За даними Тернопільської облдержадміністрації (ОДА) в області вже нараховується понад 80 садиб, упорядкованих для прийняття „зелених” туристів. Основними осередками сільського зеленого туризму стали: Кременецькі гори, Збаразькі товтри, Опілля, Медобори, Коропецьке подністров'я, Бучацьке подністров'я, Мельнице-Подільське подністров'я.

Керівництво області, беручи під важливість розвитку агротуризму, переліком затверджених заходів передбачило вивчити стан інфраструктури сільського туризму з метою визначення його найпривабливіших об'єктів, а також провести обласний моніторинг з метою визначення перспективних територій для розвитку сільського туризму.

Управлінню у справах туризму ОДА було доручено розробити обласну програму розвитку сільського туризму, яка передбачає здійснення заходів щодо будівництва, реконструкції та модернізації об'єктів соціальної інфраструктури в сільській місцевості.

В області передбачається виготовити та встановити вказівники, що інформують про туристські маршрути, об'єкти сільського туризму та туристської інфраструктури.

Також Управлінню туризму ОДА, райдержадміністраціям доручено, спільно зі ССРСЗТУ, сприяти участі власників агросадиб, народних умільців, аматорських фольклорних колективів у Всеукраїнських та регіональних виставках-ярмарках об'єктів сільського туризму та сприяти формуванню позитивного туристського іміджу області, в тому числі у сфері сільського туризму, шляхом створення і підтримки інформаційно-туристських центрів.

У Тернопільській області основними проблемами забезпечення відповідних умов для розвитку агротуризму у сільській місцевості є:

- низький рівень якості та комфорту, які необхідні для задоволення потреб як вітчизняних, так і іноземних туристів
- низький рівень надання послуг
- відсутність інформаційно-тренінгового центру
- відсутність професійно розробленої маркетингової та рекламної системи розповсюдження інформаційно-туристської продукції
- сильна конкуренція з боку сусіднього Карпатського регіону і сусідніх держав, зокрема Польщі
- нестача цілісних туристських продуктів
- відсутність системи резервування місць
- не надто привабливий імідж України в очах іноземців
- нестача кваліфікованих кадрів
- прогалини в системі податкового законодавства

З іншого боку, Тернопільщина може покладатись на наступні позитивні аспекти:

- переважно чисте та безпечне довкілля
- вражаюча недоторкана природа
- багатство історико-культурних пам'яток
- збережені сільські традиції та гостинність населення
- невелика ціна на проживання та харчування

Проаналізувавши всі слабкі і сильні сторони, можна надати деякі рекомендації щодо розвитку сільського зеленого туризму у Тернопільській області. Зокрема:

- більше уваги приділяти вітчизняним туристам, які є цільовою категорією туристів на майбутнє, і внутрішньому ринку, не забуваючи про зовнішні ринки
- для кожного сегменту ринку розробити окремі туристські продукти
- поєднати ресурси села чи групи будинків та розглянути можливість спільної роботи з метою розширення ринку
- для покращення розуміння і підвищення впевненості проводити збори представників усіх секторів, зацікавлених у розвитку сільського зеленого туризму
- провести зміни в оподаткуванні, звільнити від оподаткування фізичних та юридичних осіб, що займаються сільським туризмом, за умови, якщо ці кошти направлятимуться на розвиток матеріально-технічної бази
- збільшити кількість кваліфікованих кадрів за допомогою спеціалізованих освітніх закладів області
- ввести податкові пільги на цей вид діяльності і кредитування для покращення стандартів якості
- надати більш широкого розповсюдження інформації про туристську продукцію регіону через задіяння таких маркетингових комунікацій як інтерв'ю, PR-статті, конференції, семінари, телепередачі, брифінги
- створення інформаційно-тренінгового центру для здійснення консультування, супроводу та навчання зацікавлених осіб.

Отже, сільський зелений туризм – важлива галузь економіки, яка із-за невеликих капіталовкладень може сприяти вирішенню багатьох соціально-економічних проблем українського села.

Розвиток сільського зеленого туризму у Тернопільській області створить нові робочі в сільській місцевості. Самозайнятість населення сприятиме зниженню соціальної напруженості в регіоні, росту добробуту сільських жителів. Розвиток малого підприємництва, у свою чергу, сприятиме зміні всієї соціальної інфраструктури села.

Зважаючи на те, що в умовах загальноекономічної кризи економічні і соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження і розвиток сільського зеленого туризму в Тернопільській області є особливо бажаним.

1. *Кочемний В.Г.* Екзоти Поділля. – Тернопіль: Лілея, 1998; *Рутинський М.Й., Зінько Ю.В.* Сільський туризм: Навч. посібник. – К.: Знання, 2006.
2. *Рутинський М.Й., Зінько Ю.В.* Сільський туризм // Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – С. 7.
3. Закон України „Про Туризм” від 15.05.1995 року, № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995 р. - № 31. – С. 242.
4. http://comrade.com.ua/ukr/print/sela_zapro.html.
5. *Проект Закону України „Про сільський зелений туризм”* від 23.10.2003 року за № 4299, внесений народним депутатом України В.Кафарським (перше читання).
6. *Особливості предмету правового регулювання* // Туризм сільський зелений. – 2005. - № IV. – С. 7.
7. *Панкова Є.В.* Туристичні ресурси України. - К.: Знання, 2004. - С. 163-165.
8. <http://www.terinvest.com.ua/>
9. *Тернопільщина: земля любові нашої:* Інформаційний довідник. – Тернопіль, 2005. – С. 1.
10. *Там само.* – С. 2.
11. <http://www.zik.com.ua>.
12. <http://www.oda.te.gov.ua/humanitary.php?section=7>.
13. *Тернопільське обласне відділення Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні* // Туризм сільський зелений. – 2005. - № IV. – С. 20-21.
14. <http://www.zik.com.ua/2005/7.20/news>.